

адреса Статті: <http://economics.unian.net/ukr/detail/38904>. 9. Офіційна Інтернет-сторінка Державної служби статистики України [Електронне джерело] Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. 10. Дунська А.Р. Економічні анслідки вступу України до СОТ // А.Р. Дунська, К.С. Юрова [Електронне джерело] Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=34422>. 11. Пахомова Н.І. Деякі наслідки інтеграції України у світову торговельну систему в результаті приєднання до Світової організації торгівлі (СОТ) // Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" [Електронне джерело] Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=757>. 12. С. Чигир. СОТ шкодить Україні? // Електронне видання – Українська правда. Економічна правда. 19.01.2010 р. [Електронне джерело] Режим доступу. 13. Україна планує підвищити мита в СОТ – іноземна преса // Електронне видання – ВВС Україна. 25.09.2012 р. [Електронне джерело] Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/press_review/2012/09/120925_foreign_press_ko.shtml. 14. Баяр А. Наслідки вступу до СОТ для української економіки: оцінка цінової конкурентоспроможності / А. Баяр, І. Кобута, Є. Шкарбан, В. Жигadlo, О. Шевцов // Матеріали Аналітично-дорадчого центру Блакитної стрічки ПРООН. м. Київ: – 2008. – 24 с. [Електронне джерело] Режим доступу: http://wto.in.ua/files/content/pdf/naslydky_un_2007.pdf.

УДК 331.522.4 (477)

В.К.Міга

Прикарпатський інститут ім. М. Грушевського МАУП

АСИМЕТРИЧНІСТЬ ПОЛОЖЕННЯ СУБ'ЄКТІВ РИНКУ ПРАЦІ

© Міга В.К., 2012

Проаналізовано тенденції розвитку сільського ринку праці з позиції оцінки його асиметричності (структурної, ринкової, інформаційної, гендерної, територіальної і соціально-демографічної). Висвітлено особливості їх прояву, які дозволяють комплексно оцінювати негативні явища у розвитку трудового потенціалу села і визначити пріоритетність вирішення територіальних, демографічних, соціальних та економічних проблем розвитку сільських територій.

Ключові слова: трудовий потенціал, сільські території, асиметричність ринку, кадровий потенціал, ринок праці, зайнятість, безробіття.

V. Miga

Grushevskiy Precarpathian Institute IAPM

ASYMMETRY OF THE LABOUR MARKET'S SUBJECTS POSITION

© Miga V., 2012

The analysis of trends in rural labor market position for its asymmetry (structural, market, information, gender, territorial and social - demographic). The features of their display that allows to examine the negative phenomena in the development of labor potential of the village and prioritize resolution of territorial, demographic, social and economic problems of rural development.

Key words: labor potential, rural areas, asymmetric property of labor market, skilled potential, labor market, employment, unemployment.

Постановка проблеми. Розвиток національної економіки потребує значного підвищення ефективності використання людських ресурсів, основним індикатором якої виступає ринок праці. Сучасний ринок праці характеризується значним напруженням внаслідок зниження попиту на робочу силу. Зниження рівня реальної заробітної плати, зростання чисельності вивільнених

працівників, збільшення прихованого безробіття. Ці характеристики мають істотні територіальні розбіжності, що зумовлює необхідність поглибленого вивчення асиметричності ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення ринку праці знайшло відображення в наукових працях багатьох учених: С.І. Бандури, Д.П. Богині, О.А. Бугуцького, В.С. Дієсперова, В.Ф. Дмитришина, Г.І.Купалової, В.М.Петюха, У.Я. Садової, Л.К. Семів, К.І.Якуби та ін.. Однак питання регіональних особливостей асиметричності ринку праці потребують подальших ґрунтовних досліджень. Потрібно враховувати, що кожен регіон є специфічним територіальним утворенням і залежно від комплексу різноспрямованих факторів має специфічний комплекс проблем, які потребують прийняття особливих управлінських рішень.

Цілі статті. У межах дослідження ставилося завдання проаналізувати тенденції розвитку сільського ринку праці з позиції оцінки його асиметричності.

Виклад основного матеріалу. Асиметрія, на думку Кроізера і Фрайберга, може визначатись як “співвідношення обміну, який з однієї сторони, є взаємним, але з другої – умови обміну створюють переваги для одного з учасників” [6, с.30.]. Такий стан речей є характерним саме для ринку праці. Загалом асиметричність властива розвитку будь-яких соціальних або економічних систем, що проявляється у розбалансованості, порушенні рівноваги, невідповідності між елементами системи [7, с.16].

Асиметрія сільського ринку праці може бути декількох видів. До основних видів асиметрії сільського ринку праці належать: структурна, ринкова, інформаційна, гендерна, територіальна і соціально - демографічна.

Ринкова асиметрія пов’язана з порушенням рівноваги попиту і пропозиції на ринку праці як у площині співвідношення їх обсягів, так і у напрямку професійно-кваліфікаційного дисбалансу попиту і пропозиції. Знайти роботу у сільській місцевості набагато важче ніж у місті. До того ж сільське безробіття має стійкий характер. Попит на робочу силу формується під дією макро-економічних факторів, оскільки сукупний попит (кількість зайнятих), а також пропозиція (кількість вакантних місць прикладання праці) визначається на селі здебільшого обсягами виробництва та інвестиційних вкладень на їх створення. На величину пропозиції праці і його структуру (чисельність зайнятих і безробітних) впливають демографічні тенденції та якість трудового потенціалу.

За даними Держкомстату попит на робочу силу у сільському господарстві у 2010 р. в Україні зменшився на 22,5 %. Причому 53 % потреби у працівниках – це робочі місця, 14,8 % – посади службовців і 32,1 % – місця, які не потребують професійної підготовки.

Продовжується тенденція ліквідації робочих місць, через що зменшується можливість працевлаштування. Кількість новостворених місць на селі зменшується (за 2011 р. на 22,5 % більше, ніж у 2009 р.), що не покриває пропозиції робочої сили. Чисельність звільнених з підприємств сільськогосподарської галузі перевищує прийнятих у 1,5 рази.

Особливо гострою на селі є асиметричність попиту і пропозиції щодо професійної класифікації працівників. Вже сьогодні відчувається брак працівників, яких мають готувати заклади профтехосвіти.

Про структурну асиметрію на сільському ринку праці України свідчить величина дисбалансу між співвідношенням кількості безробітних на сільському ринку праці до загальної кількості безробітних на загальноукраїнському ринку і аналогічним показником для вакансій (таблиця). Підсумовуючи ці дисбаланси, отримаємо оцінку частки структурної компоненти у загальній чисельності безробітних. Добуток останньої і величини загального безробіття дозволяє оцінити рівень регіонального структурного безробіття.

Динаміка структурних дисбалансів сільського безробіття

	2005	2007	2008	2009
Регіональне структурне безробіття, тис осіб	554,2	431,9	417,1	402,9
% від загального безробіття	56,4	56,1	54,7	51,4

* Складено за даними Державного комітету статистики України

Позитивною варто вважати тенденцію, що сформувалась протягом 2005–2009 рр., а саме щодо зменшення показника регіонального структурного безробіття. Наведені показники структурного безробіття не враховують професійних, кваліфікаційних, освітніх, вікових та інших диспропорцій. Структурне безробіття обумовлене, насамперед, низькою мобільністю трудових ресурсів, неадекватністю системи професійної підготовки і перепідготовки кадрів та інформаційної системи, яка обслуговує ринок праці. На галузеву мобільність впливають кон'юнктурні зміни попиту на продукцію тої або іншої галузі. Вона обмежується дуже низькими можливостями міжгалузевих переміщень трудових ресурсів. Показник регіонального структурного безробіття свідчить і про територіальну асиметрію сільського ринку праці.

Положення агентів ринку праці визначається асиметричністю доступної інформації. Асиметрія інформації призводить до неефективного функціонування ринків, невизначеності і ризиків, обмеження конкуренції, втрат суспільної праці, матеріальних ресурсів, нерационального розвитку продуктивних сил. Асиметрія інформації на ринку праці проявляється у неповноті та обмеженому доступі до інформації, що зменшує альтернативи пошуку роботи, тобто мобільність робочої сили. Ще одним наслідком асиметрії інформації на ринку праці є поширення неформальних трудових відносин. Низька щільність робочих місць на селі, обмежений характер їх доступності через відсутність вакантних робочих місць та роботодавців за місцем проживання сільського населення звужують інформаційний простір сільського ринку праці. Недостатність інформації у сільському сегменті ринку праці зумовлена недосконалістю статистичної бази. Статистичні дані мають відображати реальний стан економічної активності сільського населення та безробіття на селі, що дозволить реально оцінювати процеси, які там відбуваються, і відповідно оперативно вживати заходів щодо створення нових робочих місць, ефективного використання наявних трудових ресурсів [2, с. 31]. Моніторинг сільського ринку праці ускладнюється особливостями локальних (поселенських) ринків. Це стосується не тільки розвитку сільських поселень, а й малих міст і селищ міського типу. Проблемними інформаційними сферами залишаються відстеження міграційних процесів та повернення молоді після навчання.

Соціально-демографічна асиметрія, яка присутня на сільському ринку праці, пов'язана із віковою асиметрією. Наявність диференціації заробітної плати за галузями і професійно-кваліфікаційними групами та низький рівень оплати праці у сільському господарстві, а також зміни ціннісних орієнтирів праці істотно вплинули на зменшення притоку молоді у сільськогосподарське виробництво.

Значний ступінь замкнутості сільських ринків праці та статево-вікові диспропорції у структурі сільського населення сприяють посиленню гендерної асиметрії. Наявність гендерної асиметрії в частині асиметрії прав і обов'язків пояснюється стереотипами суспільства щодо ролі жінки і чоловіка та формування уявлень про “чоловічі” і “жіночі” види діяльності.

Методологічну цінність для розуміння гендерних відносин становлять погляди К.Хорні про відмінності соціальної поведінки чоловіків і жінок, ідеї Г. Зіммеля про жіночу і чоловічу природу, погляди Н. Смелзера про соціальне підґрунтя диференціації гендерних ролей, етнометодологічні дослідження Г.Гарфінкеля, П.Бергера і Т.Лукмана про гендер як соціальний конструкт тощо.

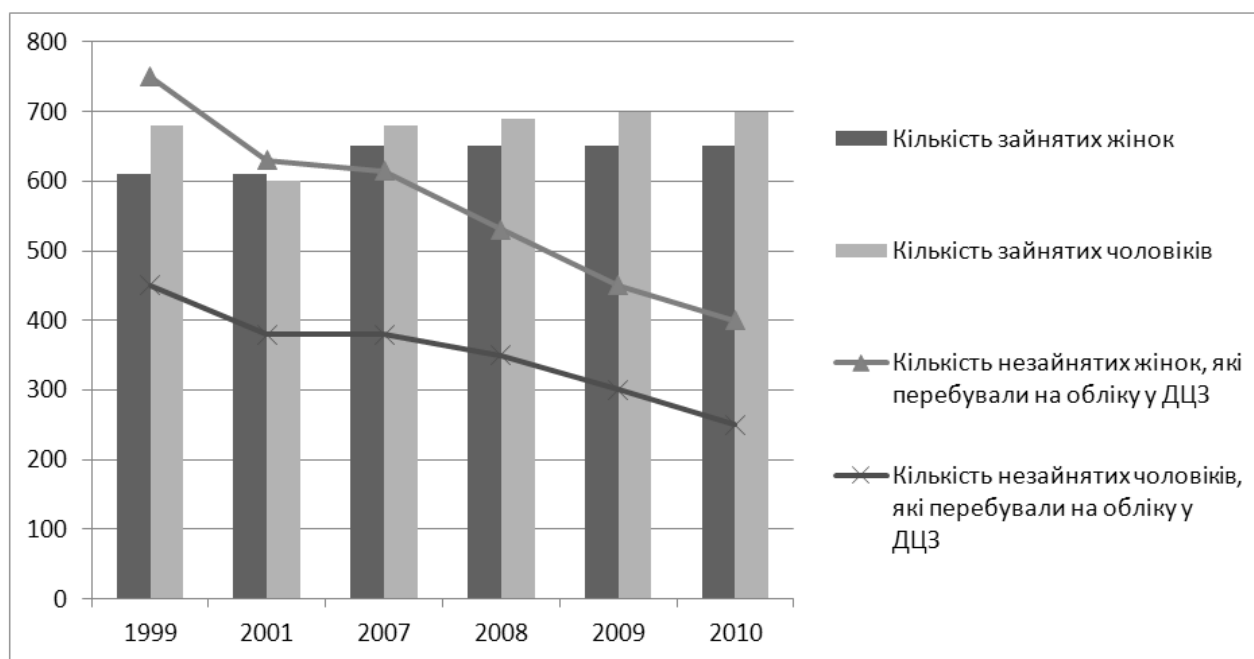
Про посилену увагу до гендерних проблем сучасного суспільства свідчить сформульований у Європейській соціальній хартії принцип заборони дискримінації у трудових відносинах, згідно з якою принцип недискримінації щодо чоловіків і жінок має знайти відображення у чинному законодавстві кожної з договірних сторін. Окрім того у вказаному документі зазначається, що усі працівники мають право на однакові можливості та однакове ставлення до них у разі вирішення питань щодо працевлаштування та професії без дискримінації за ознакою статі. Загалом принцип однакового ставлення – один із найважливіших у міжнародному праві і впливає передусім із загальноправового принципу рівності можливостей і заборони дискримінації. Принцип заборони дискримінації закріплено в міжнародно-правових актах: Загальній декларації прав людини 1948 р., Міжнародному акті про економічні, соціальні і культурні права 1966 року, декількох конвенціях Міжнародної Організації Праці (МОП), Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (далі – Жіноча Конвенція).

1 січня 2006 р. вступив у дію Закон України “Про забезпечення рівних прав жінок і чоловіків та рівних можливостей їх реалізації”, Стаття 17 якого збороняє роботодавцям: “в оголошенні (рекламі) про вакансії пропонувати роботу лише жінкам або лише чоловікам, за винятком специфічної роботи, яка може виконуватись виключно особами певної статі; висувати різні вимоги, даючи перевагу одній із статей; вимагати від осіб, які влаштовуються на роботу, відомості про їхнє особисте життя, плани щодо народження дітей” [7].

Проблема гендерної асиметрії на ринках праці розглядається, зазвичай, у роботах зарубіжних вчених при вивченні явищ дискримінації в оплаті жіночої праці та жіночого безробіття. Відповідно на процес гендерної асиметрії на ринку праці впливають:

- чинники, що визначають рівень індивідуальної заробітної плати;
- галузеві відмінності у зайнятості і заробітній платі (горизонтальна сегрегація) і різниця на однакових посадах (вертикальна сегрегація) жінок;
- чинники, які є відображенням особливостей локальних ринків праці, пов’язані із типом поселення.

Показники динаміки зайнятості населення (рисунок) свідчать, що у жінок протягом усього вказаного періоду порівняно з чоловіками є різні можливості працевлаштування. Більша частка зайнятих жінок, ніж чоловіків у 2001 р. дозволяє припустити, що жінки легше адаптувались до нових умов господарювання, надалі ситуація змінюється і спостерігається зворотна тенденція, що пов’язують із зміною моделі формування доходів і заробітків населення, яку характеризували такі зміни: зняття верхньої межі заробітної плати; законодавчо заборона вторинної зайнятості; легалізація альтернативних джерел доходів тощо.

Гендерна структура зайнятості і незайнятості в Україні за 1999–2010 рр. [7]

Кількість незайнятих чоловіків, які перебували на обліку в державній службі зайнятості, є меншою, ніж жінок, хоча протягом останніх років цей розрив скорочується.

Гендерна асиметрія у трудовій сфері може проявлятися у формі горизонтальної і вертикальної сегрегації, тобто такої галузевої, професійної чи посадової структури зайнятих чоловіків і жінок, при якій жінки зайняті переважно в мало престижних, низькооплачуваних професіях, що характеризуються низьким рівнем професійного росту, або в тих галузях, де рівень оплати нижчий [5, с. 53].

Аналіз галузевої сегрегації свідчить, що частка зайнятих чоловіків більша і в промисловості (55–62 %), і у сільському господарстві (63–68 %), а професійна сегрегація жінок на селі і різниця в

оплаті праці жінок і чоловіків в селах є меншою, ніж у містах [4]. Чим вужчим є ринок праці, тим менше можливості вибору місця праці і тим більшою є вірогідність попасти в інтервал нижчих заробітків.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи вищенаведене, відзначимо, що сучасна ситуація на сільських ринках праці є достатньо складною і суперечливою, що пов'язане із загальним станом економіки і характером трансформаційних процесів у сільському господарстві. Існуюча регіональна нерівномірність у рівнях зайнятості населення пояснюється: недоліками у приватизації, які не дали очікуваних результатів, масштабів вивільнення працівників; збереженням великої кількості нерентабельних підприємств, що акумулюють значні контингенти персоналу у вигляді прихованого безробіття; високими темпами інфляції, особливо на початковому етапі ринкових перетворень; погіршенням життєвого рівня населення, що змусило незайняте населення працювати, а зайнятих – не покидати робочі місця навіть на умовах вимушеної неповної зайнятості. Тому саме аналіз сільського ринку праці в контексті його асиметричності дозволить комплексно оцінити негативні явища у цій сфері та визначити пріоритетність розв'язання тих чи інших проблем. Успішність їх вирішення залежатиме насамперед від формування сприятливого сільського середовища трудової діяльності внаслідок чого будуть створені необхідні умови для самореалізації сільського населення.

1. Богиня Д. Соціально-економічний механізм регулювання ринку праці та заробітної плати: монографія / Д.П. Богиня, Т.Г. Куликов, В.М.Шамота, та ін.. – К.: Ін-т економіки НАН України, 2001. – 300 с. 2. Вітвицький В. Сільське населення та використання трудового потенціалу села / В. Вітвицький, З. Мемельська // Україна: аспекти праці. – №7, 2007. – С. 2–31. 3. Дмитришин В.Ф. Сільський трудовий потенціал: аналіз та шляхи раціонального використання / В.Ф. Дмитришин, О.І. Кузьмак. – Львів, 2007. – 195 с. 4. Економічна активність населення України у 2010 році: Статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К., 2009. – 434 с. 5. Піжук О. Гендерні аспекти зайнятості в сучасних умовах господарювання в Україні / О. Піжук // Економіст. – 2008. – №2. – С. 53–55. 6. Семикіна М.В. Мотивація ефективної зайнятості: проблеми, тенденції, вибір стратегії: монографія / М.В. Семикіна, Н.А. Іщенко, М.О. Радіонова. – Кіровоград: КОД, 2009. – 200 с. 7. Федькович Г. Принципи однакового ставлення та заборона дискримінації за ознакою статті в галузі праці [Електронний ресурс] / Г. Федькович, Р. Поцюрко, І. Трохим, М. Чумало. // Персонал, №4. – 2007. – Режим доступу: <http://www.personal.in.ua/article.php?id=483>. 8. Хомра О.У. Міграції населення / О.У. Хомра // ГЕУ. – Т.2. – К.: УРЕ ім. М. Бажана, 2000. – С. 359. 9. Чарина В. О модельном наборе социальных индикаторов уровня жизни населения / В.О. Чарина // Вопр. статистики. – 2004. – № 8. – С. 15–19. 10. Экономика и социология доверия / [Под ред. Ю.В. Веселова] – СПб, 2002. – 215 с.